

№ 34 (855)
Верасень 2021 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Методыка: гурток літаратурнага краязнаўства –**
стар. 3
- ☞ **Талака: школьнікі даследуюць прозвішчы Князева і навакольных вёсак –**
стар. 4
- ☞ **Повязі: протаіерэй з Рэпак на Алясцы і ў Туркменістане –**
стар. 5

Фота з партала bfk.by

Сімвал велічы і годнасці нашых продкаў і культуры

З сёлетняга верасня мы маем новы беларускі Буквар. Такім чынам, афіцыйна заканчваецца вялікая і яркая эпоха Буквара Анатоля Кльшкі (ён выкарыстоўваўся з 1969 да 2021 г. – больш як паўстагоддзя) і пачынаецца новая эпоха. Новы падручнік мае ярка выражаны нацыянальны кантэнт. У яго ўключаны заданні і практыкаванні, што адлюстроўваюць каштоўнасці культуры беларускага народа. А для лепшага ўспрымання першакласнікі з дапамогай QR-кодаў атрымаюць доступ да дадатковага медыякантэнту: серыі мультфільмаў кінастудыі «Беларусьфільм» пра літаратуру алфавіта.

З верасня ў межах святкавання Дня беларускага пісьменства ў Нацыянальнай бібліятэцы адбылася прэс-канферэнцыя і прэзентацыя, прысвечаная выхаду новага навучальнага выдання для 1 класа ўстановаў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання.

Над распрацоўкай і выданнем буквара працавала шмат людзей. Аўтарскія

калектыў быў адабраны паводле вынікаў конкурсу Нацыянальнага інстытута адукацыі (НІА). Яго супрацоўнікі і рэцэнзенты арганізавалі і правялі экспертызу дапаможніка, а работнікі выдавецкага цэнтру НІА падрыхтавалі дапаможнік да выдання.

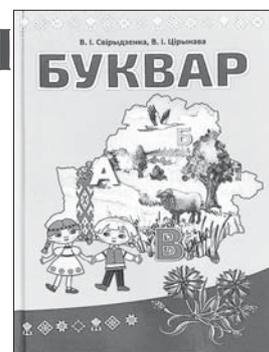
Дырэктар НІА Валянціна Гінчук зазначыла: «На старонках вучэбнага выдання акумуляваны метадычныя думкі не аднаго пакалення вучоных. Буквар быў створаны намаганнямі вялікай колькасці людзей. У ім рэалізаваны сучасныя метадычныя падыходы да навучання чытання, аўтар-

скія знаходкі і ўвасоблены практычны педагогічны вопыт». Намеснік генеральнага дырэктара НББ Аляксандр Суша адзначыў, што выпуск вучэбнага дапаможніка – унікальная падзея, з якой пачынаецца новая, вельмі цікавая і надзвычай разнастайная, эпоха ў гісторыі беларускага буквара: «Беларусы зрабілі вельмі шмат, каб буквар стаў сусветнай з'явай, бо самыя тыражныя і папулярныя выданні ствараліся беларусамі ў розныя стагоддзі. Цяпер буквар – адзін з брэндаў Беларусі, сімвал велічы і годнасці нашых продкаў, нас і нашай культуры».

Генеральны дырэктар кінастудыі «Беларусьфільм» Уладзімір Карачэўскі і стваральнікі мультфільмаў Ірына Тарасова і Канстанцін Андрушакін распавялі пра іх карпатлівую шасцігадовую гісторыю стварэння і прадставілі адну з серый.

Дэкан факультэта пачатковай адукацыі Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Наталія Ждановіч пад час мерапрыемства сказала: «Мы назіраем нараджэнне новага буквара. Ён даць першакласнікам навык, які дазволіць вучыцца, знаходзіць новыя веды і дасягаць новых вяршыні». Намеснік дырэктара гімназіі № 23 г. Мінска Галіна Полудзень распавяла аб распрацаваным кантэнце для Адзінага інфармацыйна-адукацыйнага рэсурсу Беларусі, што ажыццёўлена намаганнямі настаўнікаў навучальнай установы і аўтараў буквара ў адпаведнасці са зместам новага дапаможніка.

Вядома ж, выступілі і аўтары падручніка – дацэнт кафедры беларускага

і рускага мовазнаўства факультэта пачатковай адукацыі Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, кандыдат педагогічных навук, дацэнт Вольга Свірыдзенка і вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага інстытута адукацыі, кандыдат педагогічных навук, дацэнт Вольга Цірынава.

У час мерапрыемства госці таксама пазнаёміліся са спецыяльна падрыхтаванай выставай-праглядам 30-і нацыянальных буквароў і выданняў для пачатковага навучання чытання і грамадзкіх фондаў Нацыянальнай бібліятэкі.

Паводле паведамлення адрэда з сувязі з грамадскасцю НББ

Фота з партала bfk.by

Сябры! Не забывайцеся, што падпісання на «Краязнаўчую газету» можна да 25 чысла любога месяца. Будзьма разам!

У гэтымесе добродзеям

Няпростае фінансвае становішча ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчай газеты», якую выдае фонд, змушае нас час ад часу звяртацца да сяброў, калегаў, іншых асобаў з просьбамі аб матэрыяльнай дапамозе. Фонд культуры з удзячнасцю прымае ад неабяжных людзей ахвяраванні, што ідуць у асноўным на пагашэнне запазычанасці за арэнду памяшкання.

Мы ўдзячныя сп. Трусаву (на жаль, іншай інфармацыі пра яго мы не маем), які фінансава дапамог у жніўні.

Шчыра ўдзячныя ўсім, хто дапамагае матэрыяльна, і кожнаму, хто аказвае падтрымку маральную, парадамі, прапановамі! Разам мы зможам адолець розныя выпрабаванні!

Для тых жа, хто таксама хацеў бы дапамагчы Беларускаму фонду культуры, падаем варыянты, як гэта можна зрабіць.

Па-першае, грошы можна пералічыць (з пазнакаю «Ахвяраванне») у любым банку на рахунак БФК:

BY81BLBB30150100081886001001, г. Мінск, ОАО «Белінвестбанк», дырэцыя па г. Мінску, код BLBBVY2X, УНП 100081886 (ахвяраванне або падтрымка «Краязнаўчай газеты»).

Грошы можна пералічыць і праз АРП. Для гэтага трэба:

1. Выбраць: Пункт «Система «Расчёт» (ЕРИП) Благотворительность, общественные объединения Просветительские, культурно-досуговые Белорусский фонд культуры Пожертвование.
 2. Выбраць паслугу, што аплачваецца: Пожертвование.
 3. Для аплаты паслугі Пожертвование ўвядзіце свае прозвішча, імя, імя па бацьку.
 4. Праверыць карэктнасць інфармацыі.
 5. Ажыццявіць плацёж.
- Калі Вы ажыццяўляеце плацёж у касе банка, калі ласка, паведаміце касіру аб неабходнасці правядзення плацяжу праз сістэму «Расчёт» (ЕРИП).

Выканам Беларускага фонду культуры, рэдакцыя «Краязнаўчай газеты»

Рэдкалегія і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» шчыра ўдзячныя нашым чытачам і аўтарам за ўвагу да нашага выдання. Але, на жаль, часам бываюць прыкрыя выпадкі, што ускладняюць падрыхтоўку артыкула ды ілюстрацыяў да друку. На гэта і хочацца звярнуць увагу сяброў.

Тэкст. Артыкул або нататка павінны быць набраныя ў тэкставым рэдактары Microsoft Word, захаваныя ў фармаце .rtf, як варыянт – .doc, але не .docx (на жаль, гэты фармат на сёння дае найбольшую колькасць памылак з-за збою). Як варыянт, могуць быць і іншыя тэкставыя рэдактары (да прыкладу, бясплатныя AbiWord або OpenOffice ды падобныя), але абавязковая ўмова – захоўваць у фармаце .rtf. Шрыфт (гарнітура, памер, іншыя параметры, а таксама абзацныя водступы) можа быць абраны самастойна (мы прапануем Arial, 13 пунктаў, паўтара інтэрвала, водступ 1,25 см).

Пазначайце па магчымасці поўнаасця іменні і прозвішчы асобаў, згаданых у тэксце, расшыфрувайце ініцыялы аўтара артыкула, а таксама абрэвіятуры і скарачэнні.

Газета друкуе матэрыялы на беларускай мове; рэдакцыя перакладае тэксты ў скарэйшых выпадках, загадзя агавораныя пры сустрэчы, па тэлефоне або праз электронную пошту. Вялікая просьба да аўтараў, якія карыстаюцца электроннымі перакладнікамі: калі ласка, перачытвайце атрыманы тэкст і ўносьце карэктывы, бо электронныя сродкі перакладу недасканалыя. Лепей жа ўвогуле перакладаць самастойна, не спадзяваюцца на штучны інтэлект.

Ілюстрацыі. Малюнкi, рысункi, фотаздымкi павінны быць захаваныя ў фармаце .jpg (.jpeg) або .tiff. Пажадана **300 кропак** на цалю (dpi), дапускаецца не меней за **1920, мінімум 1600 пікселяў** па большым баку, ці памерам не менш за **500 кілабайт**. Лепш за ўсё дасылаць арыгінал фотаздымка, не апрацаваны ў старонніх праграмах (Photoshop, FastStone і падобныя). Ілюстрацыі не трэба ўстаўляць у тэкставы дакумент, а прымацоўваць асобна або архіваваць некалькі фота (малюнкаў) і прымацоўваць да пісьма архіў. Не забывайцеся пазначыць, на якой ілюстрацыі хто або што адлюстраваны. Калі ёсць магчымасць, пазначайце аўтарства здымка або малюнка, рысунка (або крыніцу іх паходжання).

Што ж да фота на паперы, то не дасылаце, калі ласка, ксеракопіі ілюстрацыяў.

Прасім сяброў звярнуць увагу на гэтыя просьбы і рэкамендацыі пры супрацоўніцтве з рэдакцыяй «Краязнаўчай газеты». Спадзяемся, нашыя стасункі будуць плённыя і зычлівыя.

Будзем разам рабіць нашую з вамі «Краязнаўчую газету»!

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

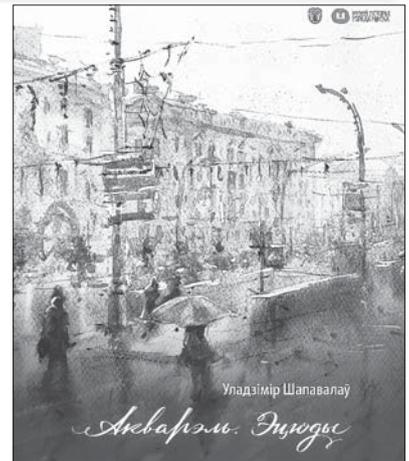
✓ **31 верасня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі праходзіць тэматычная выстава «**У нагу з часам: сучаснасць і будучыня бібліятэкі ў лічбавую эпоху**». У лічбавую эпоху значэнне інфармацыйнай культуры імкліва павялічваецца, і на бібліятэку ўскладаецца павышаная адказнасць за фармаванне навыкаў правільнага фармулявання пошукавых запытаў, арыентавання ў самых разнастайных інфармацыйных рэсурсах. Невымерна ўзрастае роля адбору і ацэнкі дакладнасці сеткавай інфармацыі. У бібліятэках ужо ажыццяўляецца алічбоўка культурнай спадчыны, фармуецца электронныя базы дадзеных, ствараюцца інфармацыйныя парталы, віртуальныя выставы. Тэмы развіцця рынку новых бібліятэчных тэхналогіяў (распаўсюджанне мабільных праграмаў, рабатызацыя, стварэнне вэб-архіваў, чат-камунікацыі і інш.) знайшлі адлюстраванне ў артыкулах разнастайных перыядычных выданняў. Экспазіцыя выставы налічвае блізу сарака часопісаў і газет Беларусі, з якімі можна пазнаёміцца па 27 кастрычніка.

✓ У Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага **1 верасня** адкрылі выставу «**Снова в школу**», прысвечаную Дню ведаў. Яе арганізавалі сумесна з НББ, Беларускам дзяржаўным музеем народнай архітэктуры і побыту, калекцыянерамі Віктарам Суворавым і Аляксандрам Лугіным. Дэманструюцца прадметы, без якіх немагчыма ўявіць школьныя гады: фарфаравыя чарніліцы, пісьмовыя прыборы і статуэткі на школьную тэму, бюсты і статуэткі класікаў беларускай і рускай літаратуры, творы якіх уключаныя ў школьную праграму. Дэманструецца больш за 300 асобнікаў металічных і рознакаляровых скрэпак розных формаў і памераў, фірмовых і сувенірных, прывезеных з розных краінаў свету. НББ выставіла калекцыю буквароў, па якіх вучыліся ў розныя часы мінулага стагоддзя. Сярод рэдкіх выданняў – «Лемантар» 1925 г. мовазнаўчы, першага старэйшын інстытута беларускай культуры Сцяпана Некрашэвіча. Асобная частка выставы ўзнаўляе старыя школьны клас, дзе дэманструюцца ўжо легендарная парта Фёдара Эрэйсманна і дошка, якой карыстаўся доктар фізіка-матэматычных навук, прэзідэнт Акадэміі навук Беларусі Мікалай Барысевіч. Згадаць школьныя гады можна да 31 кастрычніка.

✓ Да 120-годдзя з дня нараджэння пісьменніка Вітала Вольскага ў НББ з **2 верасня** праходзіць выстава «**Пясыяр роднага краю**». Ён аўтар драматызаваных казак, камедыі «Несцерка», значнай колькасці краязнаўчых кніг і цікавых нарысаў, даследчык беларускай літаратуры, перакладчык, нястомны падарожнік.

Шматлікія матэрыялы экспазіцыі раскрываюць жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Сярод прадстаўленай літаратуры – створаныя паводле сюжэтаў беларускага фальклору п'есы «Цудоўная дудка», «Дзед і жораў» і самая папулярная «Несцерка», якая прынесла славу не толькі яе стваральніку, але і тэатру, і акцёрам. На выставе экспануюцца краязнаўчыя «У лясках над Барозай», «Месяц за месяцам», «Чайкі над Нараччу», «Падарожжа па краіне беларусаў» і іншыя зборнікі. Дзякуючы В. Вольскаму на беларускай мове загучалі раман М. Кульбака «Зельманцы», а таксама сатырычная паэма І.В. Гётэ «Рэйнеке-Ліс», раман В. Брэдэля «Выпрабаванне» і іншыя творы замежных аўтараў. Бліжэй пазнаёміцца з творчасцю пачынальніка творчай дынастыі можна па 11 кастрычніка.

✓ **2 верасня** ў Арт-гасцёўні «Высокае м'ста» адбылося адкрыццё персанальнай выставы Уладзіміра Шапавалава «**Акварэлі. Эцюды**», на якой прадстаўлены больш за 50 працаў у тэхніцы акварэлі з 2014 па 2021 г. Амаль усе

творы напісаныя з натуры, што з'яўляецца асабліва значна. Пленэр дазваляе мастаку максімальна пагрузіцца ў стан прыроды і ўлавіць нюансы, якія немагчыма аднавіць па памяці або з дапамогай фотаздымка. Вывучэнне і асэнсаванне прыродных, архітэктурных формаў, узаемаадносін святла і колеру, прасторы, паветранай перспектывы па-сапраўднаму захапіла аўтара і пераасло ў самастойны і асноўны напрамак творчасці. У Шапавалаў працуе ў тэхніцы акварэлі яшчэ і таму, што яна «мабільная». Выстава працягнуцца да 3 кастрычніка.

✓ **4 і 5 верасня** НББ брала ўдзел у **святаванні XXVIII Дня беларускага пісьменства**, што прайшло ў г. Капыль. Вядучы кнігазбор дзяржавы зладзіў шэраг мерапрыемстваў. Прайшла прэзентацыя анлайн-энцыклапедыі «Беларусь у асобах і падзеях». Гэта крыніца актуальнай і дакладнай інфармацыі пра найбольш важныя падзеі ў эканамічнай, грамадска-палітычнай, культурнай і іншых сферах жыцця краіны, пра вядомых людзей, помнікі гісторыі, культуры, археалогіі, прыроды Беларусі. Кніжная выстава «Літаратурная спадчына Капыльшчыны» прадставіла больш як 30 прыжыццёвых выданняў, асобнікаў з аўтаграфамі і самых значных твораў, а таксама перакладную літаратуру са спадчыны Сцяпана Александровіча, Алеся Гурло, Цішкі Гартнага. У Капыльскім раённым цэнтры культуры прадставілі раздзелы, створаныя да юбілеяў пісьменнікаў-маладнякоўцаў, сярод якіх ёсць і вядомыя ўраджэнцы Капыльшчыны Кузьма Чорны і Ян Скрыган (гэта частка сумеснага з Дзяржаўным музеем гісторыі беларускай літаратуры, Беларускам дзяржаўным архівам-музеем літаратуры і мастацтва і Выдавецкім домам «Звезда» віртуальнага праекта «На хвалі часу, у плыні жыцця» да 100-годдзя літаратурнага аб'яднання «Маладняк»).

Капыльшчына – самабытны і маляўнічы край з багатай гісторыяй і культурнымі традыцыямі, радзіма больш як 50-і пісьменнікаў. Пазнаёміцца з месцамі жыцця і дзейнасцю таленавітых і знакамітых землякоў можна было 5 верасня ў Капыльскім РЦК.

✓ **3 па 5 верасня** ў Мемарыяльным музеі-майстэрні Заіра Азгура адбыўся трэці сезон міжнароднага фестывалю перфарматыўнага мастацтва «**Перфоменск-2021**». Частка падзеяў адбылася на пляцоўцы «Lo-Fi Social Club». Прадстаўленыя праекты лакальных і замежных мастакоў, якія працуюць у галіне саўнд-арта, перфоманс-арта, эксперыментальнага тэатра, спалучаюць розныя медыярэсурсы.

Скарыстаная інфармацыя з паведамленняў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Музея гісторыі горада Мінска, Мемарыяльнага музея-майстэрні Заіра Азгура.

Як гэта зрабіць найлепей

Літаратурнае краязнаўства малой радзімы

Тлумачальная запіска

Варта, каб у кожнай агульнаадукацыйнай школе краіны літаратурнае краязнаўства мясцінаў, дзе вучні нарадзіліся і жывуць (малой радзімы), займала значнае месца ў сістэме пазакласнай працы. Бо яно з'яўляецца для школьнікаў формай спасціжэння іх краю, яго гісторыі і культуры. Даць дзецям уяўленне пра гісторыю і культуру родных для іх мясцінаў можна, як паказала практыка, шляхам арганізацыі з імі пазакласнай краязнаўчай працы. З мэтай дапамогі педагогам у такой працы намі і была распрацаваная праграма такога гуртка.

Мэта праграмы:

- выпрацоўваць у сяброў гуртка грамадзянскасць і патрыятызм як вызначальных якасцяў асобы.

Задачы:

абуджэнне ў сяброў гуртка цікавасці да спадчыны і сучаснай рэчаіснасці сваёй малой радзімы, паглыбленне ведаў аб ёй з улікам іх індывідуальных асаблівасцяў; прышчэпленне павагі да спадчыны і сучаснай рэчаіснасці нашай краіны і сваёй мясцовасці;

развіваць мову і лагічнае мысленне.

Праграма разлічаная на вучняў 4-8 класаў агульнаадукацыйных школ, што займаюцца па праграме агульнаадукацыйнай школы, па праграме для вучняў з цяжкасцямі ў навучанні, па праграме для вучняў з цяжкімі парушэннямі маўлення. Яна прадугледжвае паслядоўнае пашырэнне ведаў, уменняў і навыкаў, атрыманых вучнямі на ўроках, а таксама атрыманне імі новых ведаў, што не прадугледжаныя іх школьнымі праграмамі. Праграма гуртка разлічаная на два гады навучання.

Напаўняльнасць групы – 12-15 чалавек (першы год навучання). Напаўняльнасць групы – 10-12 чалавек (другі год навучання). У спіс членаў гуртка павінна ўваходзіць не больш за 2 вучні з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця (АПФР). Заняткі праводзяцца 2 разы на тыдзень па 2 гадзіны, усяго 4 гадзіны на тыдзень. Працягласць адных заняткаў складае 45 хвілінаў, а для членаў гуртка з АПФР – 35 хвілінаў. Паміж заняткамі перапанак павінен складаць 10 хвілінаў. Гадавая колькасць гадзінаў – 144.

Умовы рэалізацыі праграмы

Асноўнымі напрамкамі працы гуртка з'яўляюцца: тэарэтычная падрыхтоўка, практычныя заняткі, самастойная праца, паходы і экскурсіі. Тэарэтычная падрыхтоўка ўяўляе сабой лекцыі кіраўніка гуртка і самастойную працу над прапанаванай літаратурай яго выхаванцаў. Эфектыўнай формай працы з'яўляецца семінар. Асноўная мэтаяго – далучаць вучняў да актыўнай працы пры ўмове дыферэнцыяцыі прапанаваных ім заданняў. Тэмы для індывідуальных заданняў прапануюцца гурткуцам індывідуальна, зыходзячы з узроўню іх інтэлектуальнага развіцця і асабістай зацікаўленасці. Вучні з АПФР пры дапамозе іншых сяброў гуртка, якія займаюцца па праграме агульнаадукацыйнай школы, сваіх бацькоў, кіраўніка гуртка, выконваюць разам з іншымі сябрамі гуртка даступныя для сябе заданні, прымаюць удзел ва ўсіх мерапрыемствах, што праводзяцца з удзелам сяброў гуртка, якія займаюцца па праграме агульнаадукацыйнай школы.

На практычных занятках гурткуцы знаёмяцца з тэхнічнымі сродкамі запісу матэрыялаў, адпрацоўваюць сабраны ў час правядзення паходаў і

Вучэбна-тэматычны план (першы год навучання)

Тэма	Колькасць гадзінаў		
	Усяго	Тэорыя	Практыка
Уступныя заняткі	6	2	4
Вусная народная творчасць нашага краю	16	4	12
Геаграфічныя назвы ў тваёй мясцовасці	24	2	22
Помнікі прыроды на тваёй радзіме	26	2	24
Помнікі гісторыі і культуры нашага краю	14	2	12
Кніга і асвета ў нашым краі	16	4	12
Дзеячы культуры тваёй мясцовасці	30	2	28
Наш горад (вёска), наша вуліца ў мастацкіх творах і перыядычным друку	12	2	10

экскурсій матэрыялаў. Прапанаваную тэматыку заняткаў кіраўніка гуртка можна ўдакладняць і дапаўняць у залежнасці ад матэрыяльнай базы гуртка, мясцовых умоваў, узроўню падрыхтаванасці яго выхаванцаў.

Першы год навучання

Уступныя заняткі

Знаёмства з планам працы гуртка на навучальны год і тэхнічай бяспекі на занятках. Формы і крыніцы літаратурнага краязнаўства (п'сьмовыя, вусныя, рэчавыя). Формы і крыніцы літаратурнага краязнаўства твайго краю і іх адлюстраванне ў перыядычным друку.

Практычныя заняткі.

Сустрэчы з вядомымі людзьмі свайго краю.

Вусная народная творчасць нашага краю

Жанры вуснай народнай творчасці тваёй радзімы ў мясцовым, абласным ці агульнанацыянальным перыядычным друку.

Практычныя заняткі.

Збор звестак і афармленне альбома пра народных таленты свайго краю.

Геаграфічныя назвы ў тваёй мясцовасці

Гісторыя ўзнікнення назваў паселішчаў твайго краю

ў мясцовым, абласным ці нацыянальным перыядычным друку. Дробныя геаграфічныя аб'екты тваёй радзімы і гісторыя іх узнікнення ў перыядычным друку. Гісторыя з'яўлення назваў гарадоў, вёсак, вуліцаў, мястэчкаў твайго краю ў мясцовым, абласным ці нацыянальным перыядычным друку.

Практычныя заняткі.

Запіс мясцовых геаграфічных назваў свайго краю. Сустрэчы з людзьмі сталага веку і краязнаўцамі свайго краю. Складанне карты мясцовых тапонімаў.

Помнікі прыроды на тваёй радзіме

Помнікі прыроды твайго краю ў мясцовым, абласным ці нацыянальным перыядычным друку.

Практычныя заняткі.

Збор звестак пра цікавыя мясціны на тваёй радзіме. Сустрэчы з людзьмі сталага веку і краязнаўцамі свайго краю. Экскурсія на тэму «Помнікі прыроды вакол нас». Складанне календара прыроды твайго рэгіёну. Ахова помнікаў прыроды і адлюстраванне гэтай працы мясцовых жыхароў у перыядычным друку.

Помнікі гісторыі і культуры нашага краю

Помнікі гісторыі і культуры на тваёй радзіме ў мясцовым, абласным ці нацыянальным перыядычным друку.

Практычныя заняткі.

Збор інфармацыі пра помнікі культуры твайго краю. Сустрэчы з людзьмі сталага веку і краязнаўцамі свайго краю. Апісанне (пашпартызацыя) помнікаў гісторыі і культуры твайго краю. Ахова і догляд помнікаў і адлюстраванне гэтай працы дарослымі і школьнікамі ў перыядычным друку (асабліваю ўвагу варта надаць публікацыям у раённай газеце і «КГ»).

Кніга і асвета ў нашым краі

Першыя кнігі ў тваім краі. Гісторыя іх стварэння ў мясцовым, абласным ці нацыянальным перыядычным друку.

Развіццё адукацыі ў тваім краі на старонках перыядычнага друку нашай краіны. Бібліятэкі на тваёй радзіме і адлюстраванне іх дзейнасці ў мясцовым, абласным ці нацыянальным перыядычным друку. Музеі ў тваім рэгіёне і адлюстраванне іх дзейнасці ў мясцовым, абласным або нацыянальным перыядычным друку. Сённяшні дзень адукацыі і асветы ў тваёй мясцовасці і яго адлюстраванне ў перыядычным друку.

Практычныя заняткі.

Сустрэчы з ветэранамі педагогічнай працы свайго краю. Напісанне гісторыі сваёй школы.

Дзеячы культуры тваёй мясцовасці

Жыццёвы і творчы шлях дзеячаў культуры твайго краю ў мясцовым, абласным ці нацыянальным перыядычным друку. Нашчадкі, сваякі, знаёмыя літаратараў і іншых дзеячаў культуры тваёй радзімы.

Практычныя заняткі.

Сустрэчы з людзьмі сталага веку і краязнаўцамі свайго краю. Складанне картатэкі дзеячаў культуры тваёй радзімы. Запіс успамінаў пра літаратараў і іншых дзеячаў культуры ад іх сваякоў, сяброў, знаёмых. Сустрэчы з літаратарамі, дзеячамі культуры твайго рэгіёну.

Наш горад (вёска), наша вуліца ў мастацкіх творах і перыядычным друку

Гісторыя тваёй радзімы ў творчасці мясцовых краязнаўцаў, літаратараў і іншых дзеячаў культуры і яе адлюстраванне ў перыядычным друку. Адлюстраванне гісторыі горада (вёскі) ў перыядычным друку.

Практычныя заняткі.

Сустрэчы з людзьмі сталага веку і краязнаўцамі свайго краю.

Склад Іван ЗАХАРЭВІЧ, педагог, Эйгердаўская СШ Іўеўскага раёна

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Фота з сайта Віцебскага ЦНІ

Талака за гістарычнае і культурнае адзінства

Даследуюць школьнікі

Этымалогія паходжання прозвішчаў маёй мясцовасці

Усё часцей і часцей настаўнікі нашай школы выказаюць шкадаванне, што, аналізуючы творы народнай спадчыны на ўроках літаратуры і ўжываючы тэксты ў якасці дадатковага матэрыялу на ўроках мовы, вучні не заўсёды разумеюць каштоўнасці ведання і ўшанавання сваіх гістарычных каранёў – генеалагічнага дрэва. Я таксама задумалася над гэтым...

Сапраўды, большасць маіх ровеснікаў не заўсёды ведае поўныя імёны і прозвішчы, а тым больш імёны па бацьку – сваіх бабуляў і дзядуляў, не ведае даты ці месца іх нараджэння. Не кажучы ўжо пра прадзядуляў і прабабуляў. Звестак не маюць нават самыя лепшыя вучні. А як жа выклікаць цікавасць і дапамагчы сваім аднагодкам даведацца пра свае вытокі, пра паходжанне сваіх прозвішчаў, складзі радавод сваёй сям'і?

Яшчэ я задавала сабе пытанне: чаму мяне клічуць так, а сяброўку – па-іншаму? Адкуль паходзяць такія розныя прозвішчы? Спрабавала шукаць тлумачэнне і ў даведніках, і ў слоўніках, і ў інтэрнэце. Выкарыстоўвала зручныя выпадкі і распытвала старэйшых жыхароў сваёй вёскі, сваіх бабулю і дзядулю. Абаркаваўшы гэтую праблему з настаўніцай беларускай мовы і літаратуры, я ўпэўнілася, што і нашы вучні, выконваючы заданне па літаратуры і складзі генеалагічнае дрэва сваёй сям'і, сутыкнуліся з тым, што бацькі, у большасці, не ведаюць амаль нічога ні пра сваіх дзядуляў і бабуляў, і, на жаль, часам нават не маюць дакладных звестак пра сваіх бацькоў. Гэта вельмі крыўдна. Я ўпэўнена, што пры даследаванні звестак пра сваіх продкаў можна падтрымаць цікавасць вучняў да сваёй спадчыны і культуры, выходзячы пашану да свайго роду, а самае галоўнае – абудзіць патрыятычную свядомасць вучняў.

Гэтая праца ставіць на мэце з дапамогай аналізу ўспамінаў аднавяскоўцаў і старажылаў даследаваць гісторыю паходжання некаторых прозвішчаў нашай мясцовасці. Для гэтага мне неабходна вырашыць такія задачы:

- 1) сабраць самыя цікавыя легенды і ўспаміны аднавяскоўцаў пра паходжанне прозвішчаў;
- 2) прааналізаваць гісторыю паходжання некаторых прозвішчаў сваёй мясцовасці;
- 3) размежаваць і апісаць этымалогію паходжання прозвішчаў паводле іх узнікнення.

Калісьці на месцы цяперашняй вёскі Марцінавічы ўзнікла невялікае пасяленне. Людзі, асабліва мужчыны, сапраўды былі дужыя, высокія, моцныя. На патрэбы будаўніцтва жылля і падрыхтоўкі поля (раскарчоўкі) яны не выкарыстоўвалі ніякіх прыладаў, а вырывалі магутныя дрэвы з карэннем ці валілі іх, пры гэтым гукаючы: «Валю», каб хто не падлез і не прыдушыла дрэвам. Вось ад гэтых крыкаў і ўтварылася мянушка Валюна або Валюха, а потым, напэўна, замацавалася як Валюк

Вядома ж, у невялікай працы немагчыма ахапіць і раскрыць дадзеную тэму, нават калі абмежавацца толькі самымі распаўсюджанымі прозвішчамі. Тым не менш, я паспрабую зрабіць кароткі агляд некаторых з іх.

Гіпотэза маёй працы заключаная ў думцы, што прозвішчы – гэта інфармацыя аб адметнасці, унікальнасці, арыгінальнасці кожнай асобы, чалавечага роду.

Чаму і калі ўзніклі прозвішчы? Адказ знайшла ў кнізе прафесара Васіля Шура «Паходжанне беларускіх прозвішчаў». Аказваецца, адна з прычынаў – недастатковая колькасць імёнаў, якая не магла задавальняць патрэбы грамадства, бо гэта прыводзіла да частага паўтарэння аднаго і таго ж імені. Каб унікнуць гэтай нязручнасці і мець магчымасць дакладна вылучаць або характарызаваць асобу, узнікла неабходнасць у дадатковых сродках яе абазначэння

3 гісторыі вывучэння паходжання прозвішчаў

Уласныя імёны, іх паходжанне і гісторыя цікавілі чалавецтва з даўніх часоў. Аднак навуковы падыход да іх – з'ява адносна нядаўняя. Асобныя расійскія і беларускія вучоныя ўжо ў сярэдзіне XIX ст. разумелі важнасць уласных імёнаў

Калісьці на месцы цяперашняй вёскі Марцінавічы ўзнікла невялікае пасяленне. Людзі, асабліва мужчыны, сапраўды былі дужыя, высокія, моцныя. На патрэбы будаўніцтва жылля і падрыхтоўкі поля (раскарчоўкі) яны не выкарыстоўвалі ніякіх прыладаў, а вырывалі магутныя дрэвы з карэннем ці валілі іх, пры гэтым гукаючы: «Валю», каб хто не падлез і не прыдушыла дрэвам. Вось ад гэтых крыкаў і ўтварылася мянушка Валюна або Валюха, а потым, напэўна, замацавалася як Валюк

для вызначэння гістарычных межаў рассялення славянаў і суседніх з імі народаў (А. Кіркор, А. Качубінскі, А. Пагодзін). Больш высокі этап у развіцці ўсходнеславянскай ананастыкі звязаны з імёнамі А. Шахматава (1864 – 1920) і А. Сабалеўскага (1857 – 1929) і нашых землякоў З. Тараноўскага і Ю. Трусмана. Сістэмны, навуковы характар вучэнне пра ўласныя імёны набыло толькі ў апошнія дзе-

сяцігоддзі, калі з'явілася шмат спецыяльных выданняў, былі выпрацаваныя прынцыпы ананастыкі як самастойнай навуковай дысцыпліны.

Беларускую ананастычную школу заснаваў акадэмік АН Беларусі М. Бірыла. У працах «Беларуская ананастыка» М. Бірылы, «Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны XIV – XVIII стст.» Г. Усціновіч высьвятляецца паходжанне старажытных і сучасных беларускіх асабовых імёнаў, імёнаў па бацьку і прозвішчаў.

Паходжаннем прозвішчаў Зэльвеншчыны ўжо каторы год займаецца наш зямляк, кандыдат філалагічных навук, прафесар Павел Уладзіміравіч Сцяцко.

паўсюджаным з'яўляецца прозвішча Валюк, даследаванне хочацца пачаць з яго. У Беларусі – часцей на паўднёвым захадзе Гродзенскай вобласці – валавок ці валавік называлі даглядчыка, пастуха валоў. А яшчэ ёсць такі меданос, які па-руску называецца «воловик», а па-беларуску пакрывец або валовы язык (у народзе валык), ці проста мадоўка. Мяркуюцца, што ад назвы гэтай расліны, трансфармуючыся, утварыліся Валовок, Валовік, Валюк. Носьбітамі такога наймення становіліся людзі дужыя, моцныя, як толькі меданос, што даваў сілы не адно валам, якія яго елі, але і чалавеку. Аб гэтай версіі я расказала бабулі, якая была ў дзявоцтве Валюк. Яна такой не чула, але распавяла мне сваю гісторыю паходжання, якую калісьці расказвала ёй бабуля.

Упершыню дакументальны запіс прозвішча Валюк быў знойдзены продкам бацькі (чытаў па-польску) маёй бабулі ў кнізе запісаў хрышчэння ў Крамяніцкім касцёле. Ён датаваўся прыкладна канцом XVII ст. і па-польску чытаўся ці то Валюк, ці то Валюна. А легенда была такая...

Калісьці на месцы цяперашняй вёскі Марцінавічы ўзнікла невялікае пасяленне. Людзі, асабліва мужчыны, сапраўды былі дужыя, высокія, моцныя. На патрэбы будаўніцтва жылля і падрыхтоўкі поля (раскарчоўкі) яны не выкарыстоўвалі ніякіх прыладаў, а вырывалі магутныя дрэвы з карэннем ці валілі іх, пры гэтым гукаючы: «Валю», каб хто не падлез і не прыдушыла дрэвам. Вось ад гэтых крыкаў і ўтварылася мянушка Валюна або Валюха, а потым, напэўна, замацавалася як Валюк. Магчыма, таму ў кнізе запісаў яшчэ не было адзінаго падыходу: Валюн ці Валюк.

Цяпер на тэрыторыі Крамяніцкага сельскага Савета такое прозвішча зафіксаванае ў 38 сем'ях, найбольш у вёсках Самаравічы, Марцінавічы, Лебядзі, Кандакі, Вейшычы.

Мілана КАШЫЦЬ,
вучаніца Князевіцкай Ш
Зэльвенскага раёна
Кіраўнік: Антаніна
Аляксандраўна Скуба,
настаўніца беларускай мовы
і літаратуры

Прозвішчы,
паходжанне якіх
звязанае з дзейнасцю
чалавека

Паколькі ў нашай мясцовасці дастаткова рас-

(Заканчэнне
ў наступным нумары)

З-пад музейнага шкла

Аб героі з Булы

Прайшло ўжо 76 гадоў як закончылася Вялікая Айчынная вайна, але памяць пра людзей, якія прынеслі нам Вялікую Перамогу, жыве і будзе жыць. Адным з такіх людзей з'яўляецца Міхаіл Трафімавіч Анішчык – актыўны арганізатар партызанскіх груп і атрадаў, ганаровы грамадзянін Слоніма; адна з вуліцаў горада носіць яго імя. З дзейнасцю М. Анішчыка ў гады Вялікай Айчынай вайны знаёміць экспазіцыя Слонімскага раённага краязнаўчага музея імя І.І. Стаброўскага.

Нарадзіўся Міхаіл Трафімавіч у 1905 г. у в. Була

былога Слонімскага павета. У 1940 г. быў абраны дэпутатам і старшынём Слонімскага гарадскога Савета, на гэтай пасадзе і застала яго вайна. Міхаіл Трафімавіч ідзе на фронт. Яго жонка і двое дзяцей, якіх ён не змог эвакуаваць, былі расстраляныя фашыстамі ў першыя дні вайны. М. Анішчык прайшоў навучанне ў дыверсійнай спецшколе і ў маі 1943 г. прыбыў у родныя мясціны як упаўнаважаны ЦК КПБ Беларускага штаба партызанскага руху па Баранавіцкай вобласці. Пад яго кіраўніцтвам у партызанскім атрадзе працавала тыпаграфія, дзе друкавалі спачатку ўлёткі, а пасля выпускалі падполь-

ную газету «Вольная праца». У студзені 1944 г. па ініцыятыве М. Анішчыка створаная партызанская брыгада імя К.К. Ракасоўскага, што дзейнічала на тэрыторыі Слонімскага і Быценскага раёнаў. Пасля

вайны Міхаіл Трафімавіч працаваў у партыйных органах. Памёр у 1973 г.

Нядаўна ў музей завітаў Віктар Анішчык, ён перадаў у дар музею ўзнагароды, дакументы і ўспаміны

Алена СУХАРУКАВА,
дырэктар
Слонімскага раённага
краязнаўчага музея
імя І.І. Стаброўскага

Рыбак на Сумбары, або Кранальны партрэт протаіерэя Мікалая Грынкевіча

Як ілюстрацыю да нашых развагаў «Рухацца да краязнаўства суветнага ўзроўню» (гл. № 23) прапаную сюжэт з «перакрыжаваным» крос-краінавым краязнаўствам, у якім прысутнічае Беларусь як радзіма героя, Каліфорнія, якую ён вымушаны быў пакінуць, і Туркменістан, апошняе вядомае месца, дзе жыў. Гэтыя звесткі могуць служыць дапаўненнем да артыкула пра Мікалая Грынкевіча, надрукаванага раней у «КГ» («Настаўніцкіх аляксінскіх індэйцаў», 2011, № 2). Тады я пісаў: «Грамадска-палітычны, грамадзянскія погляды і характар Мікалая Грынкевіча пакуль не могуць быць узноўленыя з-за адсутнасці адпаведных сведчанняў». За гэты час знайшлі некаторыя істотныя сведчання пра яго погляды, у прыватнасці пра тое, што тычылася справы ў Аляскі і ў цэлым у епархіі... З нарыса Сяргея Пратапапова (спадарожнік Уладзіміра Караленка) «Сучасная Аляска» (публ. 1897 – пра сустрэчы 1893 г.) можна даведацца і пра інтанацыю, манеру – стрыманую – трымацца айка Грынкевіча (апавадае «большае покойным тонам»), у той час як яго дыякан дазваляе сабе павышаную эмацыйнасць, калі гаворка

заходзіць пра знішчэнне коцікаў, спойванне тубыльцаў, нажыву амерыканцаў). «Мне здаецца, – сказаў айцец Мікалай, – што праваслаўе ў Аляскі расце, і расце па дзвюх прычынах: па-першае, праваслаўнымі ў Аляскі з'яўляюцца карэнныя мясцовыя жыхары, гэтыя карэнныя мясцовыя жыхары, эскімосы, алеуты і інш., несумненна выміраюць; а па-другое, праваслаўе расце пад напорам прапаведзі каталіцызму, пратэстантызму, прэсвітэрыянства і інш. веравучняў».

Пра характар яго даволі канкрэтна аўтару гэтых радкоў упершыню стала вядома толькі сёлета, дзякуючы звароту да стваральнікаў сайта «Туркестанская Голгофа»: епіскап Інакенцій (Ціханяў) і яго калега, якіх накіравалі ў сяло (аул) Кара-Кала паблізу граніцы з Іранам (пазней пасёлак, стаў горадам, а з 2005 г. перайменаваны ў Махтумкулі), сустрэліся з Грынкевічам, які перад тым перасяліўся туды з Ташкента. Гэта было ў красавіку 1924 г. і адлюстравана ў другім і трэцім лістах з першых трох апублікаваных (да астатніх неапублікаваных трох з захаваных шасці неабходны доступ). І з'яўляецца істотным

дабаўленнем фактаграфіі, разам са звесткамі, якіх няма ў публікацыі 2011 г., – што Грынкевіч у 1918 г. быў выбраны сакратаром Туркестанскага епархіяльнага савета, потым яго згадвалі абнаўленцы перада саборам у Маскве 1923 г. як святара, на якога спадзяваліся, і што ён быў ужо мітрафорным протаіерэем.

У 1927 г. у Кара-Кале быў створаны агорны пункт Усеаляскага інстытута раслінаводства (ВИР), але (у тым ліку і таму што) яшчэ ў 1925 г. тым было высаджанае насенне каучуканоса гваюлы, якое прывёз з Мексікі славуты Мікалай Вавілаў. Гваюла расце і ў Каліфорніі, праўда, Паўднёвай, але сцвярджаюць, што арзал яе даходзіць да Салінаса, сталіцы графства Мантэрэй. Туды – у прэстыжны Дэль-Монтэ, цяпер частка горада Мантэрэй – Грынкевіч ездзіў у вясельнае падарожжа ў пачатку 1891 г., і там ён з матушкай Аляксандрай тэарэтычна мог бачыць гэтую расліну.

Епіскап Інакенцій: «Пакуль алішу, як мы ўладкаваліся. Сёння ўжо восьмы дзень, як мы тут. Прыехалі мы позна ўвечары ў суботу 30 сакавіка / 11 красавіка вельмі стомленыя пасля вельмі цяжкай дарогі. Началяства нас пакуль накіравала да ташкенцкага протаіерэя Мікалая Сцяпанавіча Грынкевіча (памалі за яго), які ўжо жыў у Кара-Кала. У яго мы выпілі чаю і правялі ноч. Гэта ўжо старац, – мітрафорны протаіерэй. (...) А. Мікалай (я так і буду яго зваць) вельмі бадзёры стары, вельмі сур'ёзны, і бадай, суровы. Жыве адасоблена, бо любіць адзіноту і маўчанне. Пра нас ён, аднак, паклапаціўся, як бацька родны, і першыя два дні літаральна спакою не ведаў, жадаючы дапамагчы нам уладкавацца. Але пасяліцца з намі, нягледзячы на нашы ўзмоцненыя просьбы, ён адмовіўся».

Прапусцім душэўныя, пахвальныя словы пра асвятчэннага Інакенція пра сумесныя спевы, якіх шмат,

заўважым толькі, што раней лічылі, што ў а. Мікалая бас, а ў прадрогі Капетадага гаворка ідзе пра «тэнарок».

«А. Феадор таксама вядатны кампаньён. Ён знайшоў сабе часовы заробак у «хлопкоме», а я пакуль толькі дапамагаю маме па гаспадарцы, а Мікалай настаўнічае па раніцах, а ўдзень ідзе лавіць рыбу. Нягледзячы на нязначную шыршыню і каламутную ваду рэчкі Сумбара, у ёй водзіцца буйная рыба вусач, сом. Хадзіў вудзіць і а. Феадор. Прынёс вусача ў фунт. Яшчэ не быў, не мог сабрацца. На Вялікадні пайду і я. На Страцым тыдні рыбу есці не будзем, а сёння, калі рыба мусіць быць паводле статута, у нас яна ёсць». Можна ўявіць сабе, як хлопчык Мікалай лавіць рыбу ў Добысне, рэчцы непадалёк яго роднай вёскі Рэпкі на Рагачоўшчыне.

Пра неафіцыйную службу ў аўле: «Мы, вядома, не маем права запрашаць каго-небудзь, але і гнаць, калі хто прыйдзе, не можам. Стаяць няясмела, дакладна ўсё ім незнаёмае. Бедныя, здзіцелі яны тут зусім. Бо з 1916 года яны тут службы не бачылі. Абедную службу а. Феадор, мы з а. Мікалаем спявалі. Ён тыповы прадстаўнік найлепшай часткі рускага духавенства старога часу. Строгі, старанны, акуратны. Ён зусім не палюхаўшы той статутнай службы, якую мы імкнуліся выконваць. А я вельмі задаволены, што мы маем такога суслужэбніка і сумалітвенніка».

У дзясятках артыкулаў аўтар гэтай публікацыі расказваў пра розныя падзеі ў жыцці нашага земляка. З самых істотных момантаў, што не ўдалося высветліць, – ці ездзіў ён на Аляску і дзе прайшлі яго апошнія дні. Протаіерэй, жартавалі мы, тым больш мітрафорны, – не іголка... Патрабуецца толькі час, каб усё высветліць, гэта ж не тыя «таямніцы Сан-Францыска», якія амаль не маюць перспектывы быць разгаданымі...

Алесь СІМАКОВ,
даследчык,
г. Томель

Малюнак з артыкула ў газеце «San Francisco Chronicle» (27 студзеня 1891 г.), прысвечанага цырымоніі заключэння шлюбу клірыкаў Мікалая Грынкевіча (нявеста Аляксандра Кедраліванская) і Фруменція Вінтэраса (нявеста Мэры Нортан)

Грынкевіч Мікалай Сцяпанавіч (1864 – не раней 1924), праваслаўны святар, педагог. Урадженец с. Рэпкі Рагачоўскага павета Магілёўскага губерні (цяпер в. Рэпкі Побалаўскага сельсавета Рагачоўскага раёна). З сям'і святара. Скончыў Гомельскае духоўнае вучылішча, Магілёўскую духоўную семінарыю; Санкт-Пецярбургскую духоўную акадэмію (1888). Кандыдат багаслоўя (1896). Псаломшчык (1888), святар (1891), член Аляксінскага духоўнага праўлення (з 1891), яго справавод і скарбнік (з 1892). Протаіерэй (1895), настаўніцель кафедральнага сабора ў Сан-Францыска (1895 – 1896). Настаўнік у царкоўнай школе (багаслоўскім вучылішчы) у Сан-Францыска (1888 – 1892; апісаў яго ў нататцы «Пра школу», надрукаванай у 1895 і двойчы ў 1902), наглядачы Арэнбургскага (з 1896) і Бялёўскага (з 1903) духоўных вучылішчаў, законавучыцель Ташкенцкага кадэцкага корпуса (прыкладна з 1908 да 1917 або 1918). У 1924-м настаўнік у аўле Кара-Кала (Туркменская вобласць). Даследаваў заканадаўства аб шлюбе ў ЗША і Расіі. Пераклаў з англійскай мовы артыкулы пра гісторыю Усходу, мусульманства, кнігу А. Ралі «Хрысціянне ў Мецы» (рускае выданне: «Мекка в описаниях европейцев» (Ташкент, 1913).

Магнаты і шляхта ў культуры Беларусі

(Заканчэнне. Пачатак у № 33)

Тызенгаўзы

Антоні (1733 – 1785) – дзяржаўны і грамадскі дзеяч, мецэнат. Адкрыў Гродзенскі тэатр. Правёў эканамічную рэформу ў каралеўскіх уладаннях (перавёў сялянаў з паншчыны на чынш). Арганізаваў шэраг мануфактураў.

Канстанцін (1786 – 1853) – арнітолаг. Аўтар кніг «Асновы арніталогіі, або Навуки пра птушак» (1841), «Усеагульная арніталогія, або Апісанне птушак усіх частак свету» (1843 – 1846). Займаўся жывапісам. Адкрыў музей у сваім маёнтку ў Паставах.

Храповічы

Якім Ігнацы Юзаф (1729 – 1812) – дзяржаўны, гаспадарчы, навуковы і культурны дзеяч. Сабраў у Шчорсах Навагрудскага павета бібліятэку. Займаўся навукай. Заснаваў Вішнеўскі металургічны завод.

Адам (1768 – 1844) – сын Якіма, філантроп, мецэнат. Адкрываў школы. Захапляўся гісторыяй. Папаўняў бібліятэку Храповічаў.

Храпавіцкія

Ян Антоні (1612 – 1685) – дзяржаўны дзеяч. Аўтар дзённіка за 1656 – 1685 гг.

Аляксандр Васільевіч (1749 – 1802) – аўтар літаратурных твораў «Памятныя запіскі» за 1782 – 1793 гг.

Ігнат Яўстахавіч (1817 – 1894) – беларускі фалькларыст, грамадскі дзеяч. У 1840-я гг. супрацоўнічаў з альманахам «Рубон».

Завіша

Ян Казімір Тадэвушавіч (1822 – 1887) – арыстакрат і буйны землеўласнік Мінскай губерні Расійскай імперыі, археолаг-аматар і этнограф-аматар. Правадзейны член Маскоўскага археолагічнага таварыства (Расійская імперыя), а таксама член-карэспандэнт Парыжскага антрапалагічнага таварыства (Францыя). З'яўляецца піянерам у даследаванні археолагіі каменнага веку ў Беларусі.

Іншая шляхта

Пушлоўскі Вандалін (1814 – 1884) – шляхціц роду Пушлоўскіх. Сын Войцеха і Юзэфы. Уладальнік Косава ў Слонімім павеце, дзе збудоваў палац. Калекцыянер, аматар мастацтваў, нумізмат, цікавіўся архітэктурай і археалогіяй. Пабудоваў фабрыку сукна ў Хомску. Гэта была першая фабрыка з паравым рухавіком на Палессі. У Косаве з яго ініцыятывы пабудаваны ў 1838 г. неагатычны палац па праекце Францішка Яшчалда.

Булгак Ян (1876, маёнтка каля в. Асташын Навагрудскага павета – 4 лютага 1950, Гіжыцка) – віленскі майстар мастацкай краязнаўчай фатаграфіі, «бацька польскай фатаграфіі», адзін з піянераў польскай мастацкай фатаграфіі, этнограф, фалькларыст. Яго творчасць лічыцца часткай супольнай культурнай спадчыны Беларусі, Літвы і Польшчы.

Булгак Ігнат Габрыэлевіч (1798 – 1848) – буйны землеўласнік Мінскай губерні (Расійская імперыя), бабруйскі павятовы маршалак. Заснавальнік палацавага комплексу Булгакаў у Жылічах. Ён сабраў нядрэнную калекцыю карцінаў вядомых еўрапейскіх майстроў, арганізаваў паспяховаў і эканамічна грамадскую гаспадарку плошчай да 30 га.

Ходзькі

Ігнат Францішак Міхал (1795 – 1861) – аўтар аповесцяў «Літоўскія малюнкы».

Леанард (1800 – 1871) – мастак, літаратар, аўтар паэмы «Залессе», працы «Папулярная гісторыя Польшчы».

Ян (Іван) Юзафавіч Ходзька (1777, м. Крывічы, Вілейскі павет, Віленская губерня, цяпер у Мядзельскім раёне – 1851, Мінск). Псеўданім: Ян са Свіслачы, Jan ze Świsłoczy. Письменнік, драматург, грамадскі дзеяч. Дзядзька пісьменніка І. Ходзькі.

У беларускую, польскую і рускую культуру і навуку зрабілі свой унёсак таксама прадстаўнікі такіх шляхецкіх родаў, як **Бялініцкія-Бірулі, Гараўскія, Дыбоўскія, Ельскія, Кавалеўскія, Міцкевічы, Урублеўскія**. Спіс гэты, вядома ж, не поўны. Кожны чатач газеты можа пашырыць яго, а свае дапаўненні даслаць у рэдакцыю, каб надрукаваць.

Падрыхтаваў Сымон **БАРЫС**

Невядомы паэт з вёскі Двор-Чарэпіта

Расоншчына – адзін з прыгажэйшых куткоў Віцебшчыны. Прыкладна за 8 кіламетраў ад Расонаў знаходзіцца вёска Двор-Чарэпіта. Яна славіцца тым, што некалі тут была сядзіба пана Гласку. А вакол яе напачатку XX стагоддзя гаспадар заклаў вялікі парк.

У гэтай вёсцы перад Другой сусветнай вайной жыў паэт Хведар Андрэеў. Праўда, невядома, ці гэта яго сапраўднае прозвішча, ці псеўданім. Вясковы паэт тады пісаў па-беларуску вершы. Магчыма, яны друкаваліся ў мясцовым друку ў 1930-х гадах, але адшукаць іх не ўдалося. Ці, можа, пісаў паэтычны радкі для сябе і нідзе не друкаваўся, бо баяўся з-за гэтага трапіць у Сібір. Але, калі Беларусь апынулася пад нямецкай акупацыяй і на яе тэрыторыі пачалі выдавацца шмат розных выданняў, Хведар Андрэеў вырашыў свае творы адсылаць у газету «Беларуская старонка» (Віцебск), што выдавалася з 1942 года як дадатак да рускамоўнай газеты «Новый путь» (Орша). Рэдактарам газеты быў нехта А. Бранд. А беларускамоўнае выданне рэдагаваў Міхась Рагуля. «Вы сваімі вершамі творыце скромную, але вельмі патрэбную справу. Пішыце і далей. Ваша каханне да роднага краю і роднай мовы павінны натхняць шмат беларусаў. Моц народу ў яго пачуцці нацыянальнага адзінства, у яго каханні да роднага», – пісала «Беларуская старонка» ў красавіку 1942 года.

Вершы з Двор-Чарэпіты Хведар Андрэеў пастаянна дасылаў у газету. Не ўсе яны, відаць, трапілі на яе старонкі, але сёе-тое было апублікавана. Як склаўся лёс вясковага паэта – невядома. Магчыма, расонскія краязнаўцы ведаюць пра яго штоосьці ці дапамогуць адшукаць сляды паэта. Хутчэй за ўсё, на маю думку, Хведар Андрэеў пасля вайны быў расстраляны ці высланы ў сталінскія лагеры. Рэч у тым, што яго прозвішча фігуруе ў спісе тых асобаў, якія супрацоўнічалі з газетай «Беларуская старонка». Спіс гэты складала супрацоўніца аддзела УМГБ па Віцебскай вобласці малодшы лейтэнант Усвятцава. І ён быў накіраваны начальніку 2-га аддзела па Віцебскай вобласці падпалкоўніку Шэбалаву пад грыфам «совершенно секретно» ў жніўні 1947 года. Дакумент гэты захоўваецца ў Дзяржаўным архіве Віцебскай вобласці.

Некалькі вершаў Хведара Андрэева з Двор-Чарэпіты прапануючы чытачам «Краязнаўчай газеты». Няхай яны нагадаюць пра паэта, які 80 гадоў таму жыў у Расоншчыне.

Сяргей **ЧЫГРЫН**

Хведар АНДРЭЕЎ

Як старац з ліраю
Іду ў пустыню свету...
Пайлюк Трус

Пайду я лірнікам убогім,
Пайду ў няведомую даль.
Шукаці к радасці дарогі,
Пазбыці сэрца роспач, жаль.
У небе воблакі паволі
У даль нязваную пльывуць.

Пайду шукаці шчасця-волі,
Той кут, дзе радасці жывуць.
Пайду, не знаючы спачыну,
І дзень, і ноч я ў даль імкнуць.
Пайду у даль сваёй краіны
Любіць і славіць Беларусь.
Іду, мне ўстрэч імкнучца далі,
Краіны роднае прастор.
Парывы радасці, бы хвалі,
У сэрцы творчы міг задор.
Часіны светлыя натхнення
Табе, радзіма, аддаю.
Душы парывы-летуцення,
Цябе шаную і пяю!

О, Беларусь мая!

О, Беларусь мая! О, сонца!
Ты мо шыпынай расцівецеш!
Пачуццём радасці – бясконай –
Мяне бы келіх той нальеш!
І я, пайсюду распляскаю
Ў сузор'ях, – радасці віно!
Цябе улавіць, о, мой краю,
Мо Богам мне удзел дано!
О, кветка, радасці шыпына!
Вы імкнецца ў даль столькі год?
Табе пяю, мая краіна,
Маёй істоты веснацвет!

Жураўлі

Папльлі, папльлі, папльлі
У нязнаную даль жураўлі...
Ну куды ж ад радзімых балот
Вы імкнецца ў даль столькі год?
Вецер песню расстання запей,
Сумна, жаласна лес зашумей...
Маю радасць з сабой паняслі
У нязнаную даль жураўлі...

Я гімны новыя спяваю,
Мой край! Даволі быць у сне.
Пазбаўся роспачы, адчаю,
Ідзі спаткаць жыцця вясну!
Сустрэнь жыццёвае правесне,
Мой абяздолены народ...
Прышла вясна, звіні ёй песня,
Слаў ішасця новага прыход.

Краю мой

Краю, мой краю, любы мой краю –
О, Беларусь!
Думкай крылатай к табе прылятаю,
Сэрцам к табе я імчуць.
Чую я, чую Нёман гамоне,
Хмурыцца, плача Дзвіна...
Хмара над полем слязіны роне,
Стогне пад ветрам сасна.
Краю мой, краю, скаваны ў кайданы, –
Волі чакаеш даўно.
Бедны народ мой, абрабаваны,
Шчасце табе не дано!..
Гочна жывеш паднявольны, гаротны,
Бедны, лапцюжны мой край!..
Ціха навокал, шапоцяць чароты,
Гусі імкнучца ў вырай.
Шэпчацца, стогнуць бярозы і елі,
Шэрыя далі маўчаць...
Вецер завые у полі спусцельым,
Груганы дзесць закрумчаць.
Воўкі заводзяць жудкія спевы,
Стогне старая сасна...
Смелыя, гордыя – дзе ж вы?..
Край свой будзіце ад сна!

«Мой край, мой рай бульбяна-жытны»

Які беларус не любіць бульбу?! Бадай што няма такіх. Доказ гэтаму «Бульбяны фэст» у Германавічах, што сёлета прайшоў чарговы раз. З розных куткоў Шаркаўшчынскага раёна завіталі аматары бульбяных страваў і актыўнага адпачынку, прыехалі госці з Мёршчыны, а таксама з Мінска, Гродна, Полацка, Наваполацка.

Ідэя правядзення фесту, прысвечанага бульбе, належыць мясцовай краязнаўцы Адзе Эльеўне Райчонак. Сёлета яна перадала сваю ініцыятыву мастацка-этнаграфічнаму музею імя Я.Н. Драздовіча, у якім працавала першым дырэктарам.

Ада Райчонак

– У 2015 годзе прайшоў першы фэст, – распавядае Ада Эльеўна. – У розныя гады прыязджалі госці з Мёраў, Верхнядзвінска, Браслава, Мінска. Аўтобусы прывозілі па 50 чалавек. І пачалі супрацоўнікі музея ва ўсім мяне падтрымліваюць, то перанялі традыцыю правядзення мерапрыемства. Сёння я спаўна адчула сябе на роднай зямлі – гучалі беларускія песні і вершы, распавядалі пра нашыя традыцыі. Гэта не новае мерапрыемства – гэта працяг маіх бульбяных фэстаў, што ладзіліся на тэрыторыі прыватнага літаратурна-мастацкага музея імя Міхаса Райчонака, майго сына.

Безумоўна, галоўнаю гераіняй стала наша бульба. Рознымі спосабамі гатаваліся дранікі: на калодзе і на пліце. Атрымліваліся яны румяныя з залацістай корачкай і падаваліся для дэгустацыі гасцям. Усім прысутным вельмі спадабалася грыбная полўка.

Нямала смачных страваў прапанавалі ўдзельнікі конкурсу на лепшыя бульбяныя прысмакі. Яны не толькі іх прыгатавалі, але ў вершы і песнях уславілі свае бульбяныя шэдэўры. Кампетэнтнае журы ацэньвала стравы і абарону бульбянога шэдэўра. А ў выніку – усе сталі пераможцамі. У намінацыі «За арыгінальную страву з бульбы» ўзнагароду атрымаў калектыў аўтаклуба Шаркаўшчынскага раённага Цэнтра культуры.

У намінацыі «За бульбяны густ» – супрацоўнікі Сталіцкага сельскага клуба. Калектыў Германавіцкага Цэнтра культуры і народных традыцыяў уганараваны ў намінацыі «За бульбяны разгуляй», Зоркаўскага сельскага клуба – у намінацыі «За асаблівы бульбяны водар». Не засталіся без узнагароды арганізатары конкурсу – супрацоўнікі мастацка-этнаграфічнага музея імя Я.Н. Драздовіча, якія атрымалі дыплом у намінацыі «За непаўторны смак», а прыз глядацкіх сімпатыяў быў аддадзены работнікам Германавіцкага

сельвыканкама. Менавіта яны спрытна пяклі дранікі на калодзе і шчыра частавалі імі не толькі ўдзельнікаў свята і журы, але і ўсіх прысутных.

Фэст паціху сыходзіць з шэрагу ўнутрыраённага. Так, сёлета на ім выступаў і краязнавец з Мёраў Вітаўт Ермалёнак, які пад час выступу прачытаў верш пра бульбу.

Фэстывальнае дзея адбывалася перад музеем, што размяшчаецца ў былым палацы памешчыка Шырына. Гэта надавала святаму своеасаблівы каларыт. Вялізны ганак будынка стаў на час свята сцэнай, на якой з песнямі, прыпеўкамі, вершамі выступалі работнікі аўтаклуба Шаркаўшчынскага раённага Цэнтра культуры. Прыветныя сонечны дзень упрыгожылі беларускія песні, на свяце можна было таксама набыць вырабы народнай творчасці, а для малечы (і нават дарослых!) былі гульні. Так, ахвочым

прапанавалі пагуляць у бульбол. Правілы простыя. На спецыяльным подыуме выкладзены некалькі бульбінаў прыкладна аднолькавых памераў. Трэба з адлегласці ў некалькі крокаў пацэліць і збіць адну з іх ці некалькі іншай бульбінай. І калі ў пачатку на заклік арганізатараў гульні («Ахвочыя – падыходзьце!») выходзіць баяліся («Што за такая незнаёмка той бульбол?..»), то потым чарга пагуляць толькі расла. Свой спрыт спрабавалі дзеці і дарослыя.

Задаволеная спробаю правядзення і дырэктар германавіцкага музея Людміла Навіцкая:

– Мяркую, фэст удаўся. Удзел у ім узяло шмат людзей, згатавалі стравы свае, абаранілі іх, іншых пачаставалі... Зыходзячы з таго, што ўзнагароды атрымалі ўсе – перамагло сяброўства, і перамагла бульба. Далей мы плануем праводзіць фэст штогод, у жніўні, калі ўжо ёсць маладая бульбачка. Хочам папулярываць сваё свята, каб удзельнікаў становілася ўсё болей.

Паколькі арганізатары, музейшчыкі з Германавічаў шчыра запрашаюць налета на чарговы «Бульбяны фэст», варта ў календары на наступныя жніўне зрабіць адпаведную пазнаку. Нездарма ж бо спявалі пра Шаркаўшчынскі раён «Мой край, мой рай бульбяна-жытны» ў аднае з песень

*Іна ПУЧЫНСКАЯ,
Уладзімір ПУЧЫНСКІ
Фота Лявона ПАЛЬСКАГА*

Мастак Аляксандр Шыёнак перадае дырэктару музея карціну «Беларусачкі»

Позва Гістарычны нарыс-дэтэктыў

Як за густым туманам нябачныя далёкі вёсачкі, лясы і пагоркі, так і за шэрагам стагоддзяў знікаюць ад зацікаўленага погляду падаеі і людзі старадаўніх часоў. Толькі ў гістарычных дакументах і назвах паселішчаў засталіся навак зафіксаванымі сведкі беларускай даўніны: беднасці і багацце, знявага і гонар, крывавае боль і радасць.

Пасярод беларускіх абшараў, у адным з прыгожых куткоў, Лагойшчыне XVI – XVII стагоддзяў, нярэдка адбываліся крывавае сваркі паміж шляхецкімі групамі. У тагачасных дакументах раз-пораз з’яўляюцца і знікаюць імёны і прозвішчы людзей, жыццё каторых цесна звязанае з лёсам нашага краю. Адно з іх прывябілі незвычайным падзеямі, што разгортваліся ў 80-х гадах XVI стагоддзя.

Аснова расповеду – летні дзень, які высветліў шэраг здарэнняў у жыцці нашых продкаў.

У Менску 2 чэрвеня 1582 года ў дом Войцеха Мікалаевіча

Катла была прынесена позва, згодна з якой ён выклікаўся ў суд як сведка. Паводле закону таго часу на суд павінен з’явіцца той, хто атрымліваў позову на рукі, альбо пры вывешванні яе на сцяне яго дома ці плота. Нярэдка позва абвешчвалася галосна. Справа тычылася ўчынку 15 красавіка. У позве ўзгадваўся Міхайла Анфоровіч, пра якога сведчыцца, што ён быў у той дзень у доме Катла, пра што і заявіў у судзе з пералічаннем сведкаў, ашмянскіх зямляў Пятра Бясецкага, Івана Мацкевіча, Мануйлу Шчодрэга і Хаецкага. На тых часы пералічэнне сведкаў з’яўляецца адным з важных відаў доказу разам з вусным прызнаннем, паказаннямі, присягай і пісьмовай фіксацыяй. Войцех Кацёл у сваю чаргу заявіў, што быў 2 чэрвеня пры сведках у доме яго пана, мешчаніна менскага Марціна Мікіціча. Фактычна Кацёл канстатаваў, што не атрымаў позову і не ведаў пра яе агалошванне, і такім чынам гэта здымала з яго юрыдычную адказнасць. Даволі значная нестыкоўка ў паказаннях абодвух шляхціцаў.

З нагоды чаго быў распачаты судовы разгляд у дачыненні жыхароў Менска. І што ж гэта было за абставіны, якія сталі асновай для складання позы? Неабходна было знайсці першапачатковую прычыну для высвятлення судзебнай сітуацыі.

У матэрыялах менскага судавага архіва ўзгаданыя асобы, стасункі паміж каторымі і склалі цэлы ланцужок здарэнняў вясны і лета 1582 года, якія распавялі пра эпізоды крывавае сутыкненняў паміж шляхтай. Пачнем свой расповед згодна з храналагічнай паслядоўнасцю і вернемся на два месяцы з дня 2 чэрвеня.

17 красавіка 1582 года ў Менскі суд паступіла скарга ад Яна Анфоровіча аб нападзенні Томаша Радзімскага 15 красавіка на яго і слуг ва ўрочышчы на скрыжаваных дарог, што вялі з Хотэавічаў да Гараўца і Заполля. Яму былі нанесены раны, ад якіх ён мог і не выжыць.

У той жа дзень 17 красавіка ў Менскі суд паступіла скарга Томаша Радзімскага пра нападзенне Яна Анфоровіча. Томаш указвае, што 15 красавіка, у нядзелю, на Вялікдзень, ён быў у доме суседа свайго Грыгорыя Воранавіча ў маёнтку Нестанаўскім. У ноч з нядзелі на панядзелак, прыкладна а другой гадзіне, едучы ад Воранавіча да дварца Белае і праезджаючы двор Нестанаўскі Ванькевічоўскі, таго ж маёнтка Нестанаўскага, дзе Томаш заставаў маёнтка грывае, напаў на яго ва ўрочышчы з слугамі Ян Анфоровіч. Далей пералічваюцца раны, нанесеныя Томашу і яго слугам.

Пятро РУСАЎ

(Працяг будзе)

Скарыстаны малюнак XVIII ст. «Небагаты шляхціц»

Верасень

16 – Законнікаў Сяргей Іванавіч (1946, Бешанковіцкі р-н), паэт, публіцыст, журналіст, перакладчык, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А. Куляшова (1982), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1992), Міжнароднай літаратурнай прэміі імя В. Гувеліча (Польшча, 1996), Міжнароднай літаратурнай прэміі імя Р. Скаварады (Украіна, 1997) – 75 гадоў з дня нараджэння.

16 – Куціцкая Тамара Арцёмаўна (1941), піяністка, педагог, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

16 – Лысенка Пётр Фёдаравіч (1931, Полацкі р-н – 2020), вучоны ў галіне археалогіі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2002) – 90 гадоў з дня нараджэння.

17 – Баліцкі Антон Васільевіч (1891, Гродзенскі р-н – 1937), дзяржаўны і культурна-асветны дзеяч Беларусі, прафесійны член Інбелкульту – 130 гадоў з дня нараджэння.

17 – Мацісон Міхаіл Фёдаравіч (1881 – 1940), музыкантаўца, хормайстар і кампазітар – 140 гадоў з дня нараджэння.

17 – Татур Генрых Хрыстафоравіч (1846, Мінск – 1907), археолаг, гісторык, краязнаўца, калекцыянер – 175 гадоў з дня нараджэння.

18 – Шалькевіч Вячаслаў Феліксавіч (1941), вучоны-гісторык і філосаф, даследчык грамадска-палітычнай і прававой думкі Беларусі, Расіі і Польшчы XVI – XX стст. – 80 гадоў з дня нараджэння.

19 – Батальёнак Ягор Ягоравіч (1946, Чашніцкі р-н), жывапісец-пейзажыст, педагог, лаўрэат Першай прэміі прадстаўніцтва ААН у Беларусі (1996) – 75 гадоў з дня нараджэння.

20 – Рылатка Уладзімір Пятровіч (1946), заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

21 – Асіноўскі Святаслаў Маркавіч (1951, Асіповіцкі р-н), журналіст, краязнаўца, гісторык – 70 гадоў з дня нараджэння.

21 – Кароткіна Ганна Іванаўна (1961, Віцебск – 2019), кампазітар, лаўрэат прэміі Беларускага прафсаюза работнікаў культуры (2011), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2017) – 60 гадоў з дня нараджэння.

Дзень добры, школа!

Уздоўж

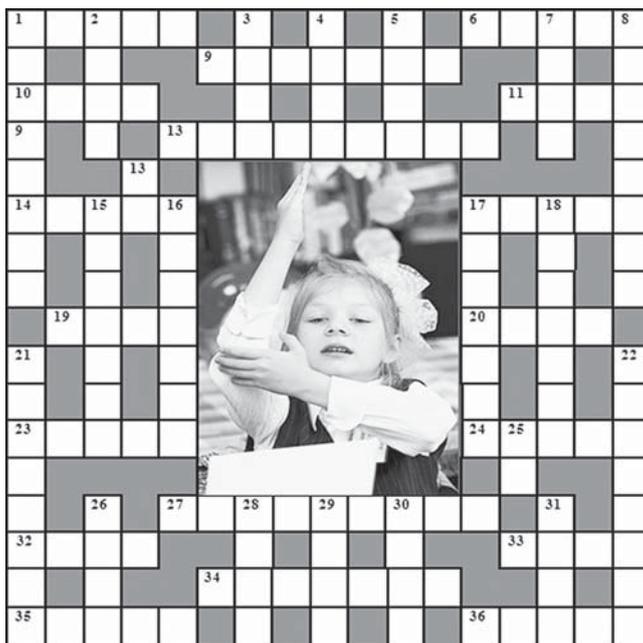
1. «Сёння роўна ў ... зазвініць званок». З верша А. Вольскага «Зазвініць званок». 6. Вучыць – ... вайстрыць (прык.). 9. «Настаўнік – ..., які можа рабіць цяжка рэчы лёгкімі». Р. Эмерсан. 10. Паралелаграм. 11. Корань вучэння горкі, ды ... яго салодкі (прык.). 12. Раздзел мовазнаўства. 14. У царскай Расіі казацкі афіцэрскі чын. 17. Трыганаметрычная функцыя вугла. 19. «Дзень добры, школа! // Дзень добры, наш утульны ...!». З верша М. Чарняўскага «Звініць званок». 20. Паляўнічы-прафесіянал. 23. Апошняя літара старажытнарускай азбукі. 24. Кропка нябеснай сферы, у напрамку якой рухаецца Сонечная сістэма. 27. ... у школе, то пасеў у полі (прык.). 32. ... піша, а розум водзіць (прык.). 33. «Першая радасць ў школе, // Першай настаўніцы ...». З верша С. Грахоўскага «Першая настаўніца». 34. Той, хто займаецца выкладчыцкай і выхаваўчай працай. 35. «Родная мова людзей ратавала, // Клікала роднае ... ў дарогу». З верша А. Анісавіча «Родная мова». 36. «... пра зубра». Паэма беларускага паэта-гуманіста эпохі Адраджэння М. Гусоўскага.

Улоперак

1. Жнівень ва-рыць, ... к сталу падае (прык.). 2. «... пачынаецца з дзяцей». А. Герцэн. 3. Лесі ... – родны брат і сястра (прык.). 4. «Для мяне яна вечна жывая, // Як раса, як сляза, як ...». З верша П. Панчанкі «Родная мова». 5. ... –

лепш за багацце (прык.). 7. Чыталня ... Вялікае памяшканне ў бібліятэцы. 8. Веды і ... упрыгожваюць чалавека (прык.). 13. Літара ў англійскай алфавіце. 15. ... грамаце не вучаць (прык.). 16. Суккупнасць слоўваў якой-небудзь мовы. 17. «Свеціць ... ў акно // Я ў сёй клас прыйшоў даўно». З верша А. Дзеружынскага «Мой клас». 18. Белае поле, чорнае ..., хто яго сее, той і разумее (заг.); адказ – кніга. 21. Спосаб пісьма старажытных народаў Пярэдняй Азіі. 22. ... – настаўніца жыцця (прык.). 25. Танцавальны крок. 26. Жаргон. 28. Тое, што і сусвет. 29. Цвёрды мінерал. 30. Інертны газ. 31. Як хлеб ды ..., то ўсё ў нас (прык.).

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

Р – васьмнаццатая літара беларускага алфавіта. Паходзіць з кірыліцкай Р («ры»), утворанай на аснове грэка-візантыйскай устаўнай Р («ро»). У старабеларускай графіцы ў сувязі з функцыянаваннем розных пісьмовых школ і выкарыстаннем розных тыпаў пісьма (устаў, паўустаў, скорпіс) ужывалася ў некалькіх варыянтах, якія дапамагаюць вызначаць час і месца напісання помнікаў. Абазначала гук «р» («рама», «рука»). Мела лічбавое значэнне «сто». У XVI ст., акрамя рукапіснай, набыла друкаваную форму.

У сучаснай беларускай мове абазначае санорны дрыжачы пярэднеязычны цвёрды і зацвярдзелы зычны гук «р» («рэчка», «рыса», «раса», «хмара»). Бывае вялікая і малая, мае рукапісную і друкаваную формы. Пры класіфікацыйным падзеле мае значэнне «сям-

наццаты» (група «р»), пры лічбавай нумарацыі – дадатковае значэнне для размежавання прадметаў пад адным нумарам (шыфр № 8 р).

РАБАТКА (ад ням. Rabatte градка) – кветнік у выглядзе паласы шырынёю 0,5 – 3 м, акаймаванай дэкарэватывымі раслінамі. Выкарыстоўваецца ў дэкарэватывым мэтах пры азеляненні (асабліва партэрным) населеных месцаў.

Найчасцей размяшчаецца ўздоўж дарог, фасадаў будынкаў і інш. або з'яўляецца часткай складанага кветніка. Пры вялікай працягласці рабатку часам падзяляюць праходамі на часткі даўжынёю па 20 – 25 м. Складаецца з аднаго ці некалькіх відаў раслінаў адначасовага тэрміну цвіцення, пасаджаных радамі ці малюнкам. Бываюць адна- і шматколерныя,

створаныя ў некалькі ярусаў, адна- ці двухбаковыя.

Рабатка пашыраная ў афармленні плошчаў, вуліцаў, паркаў, гарадоў і сельскіх населеных месцаў.

РАБОЧЫ ПАСЁЛАК – населены пункт, размешчаны пры прамысловым прадпрыемстве, будоўлі, чыгуначнай станцыі і інш., з насельніцтвам больш за 500 чалавек, большасць з якіх складаюць рабочыя і служачыя (разам з членамі іх сем'яў), якія працуюць на гэтых прадпрыемствах.

У Беларусі ўведзены паняццё панаставай ЦВК і СНК БССР ад 15.07.1935 «Аб зацвярджэнні спіса гарадоў, рабочых пасёлкаў і мястэчак БССР». У канцы XIX – пачатку XX ст. у гарадах пачалі будаваць буйныя прамысловыя прадпрыемствы, паблізу якіх узніклі рабочыя слабодкі, пасёлкі, ускраіны. Яны мелі неўпарадкаваную скачуна і хаатычную забудову (Ляхаўка, Камароўка ў Мінску, Гарэлае балота і Каўказ у Гомелі ды інш.). Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў 1920-я гг. на свабодных тэрыторыях ствараліся пасёлкі, дзе жылі рабочыя і служачыя прамысловых прадпрыемстваў (Залі-

нейны раён, Сельмашаўскі ў Гомелі, Касцюкоўка непадалёк Гомеля, пры фабрыцы «Герой працы» ў Добрушы ды інш.). У 1925 – 1930-я гг. комплексна забудоўваліся пасёлкі Камінтэрн у Мінску, Арэха-Выдрыца пры БелДРЭС (цяпер г.п. Арэхаўск Аршанскага раёна), дыванавага каміната і панчошна-трыкатажнай фабрыкі імя КІМ у Віцебску, дзе адначасова з 2–3-павярховымі жылымі дамамі пабудаваныя дзіцячыя сады, школы, культурна-асветныя ўстановы, прадпрыемствы камунальна-бытавага абслугоўвання.

У перадавыя гады створана шмат рабочых пасёлкаў пры торфапрадпрыемствах (Асінторф Добрушскага, Татарка Асіповіцкага раёнаў і інш.).

Архітэктурна-планавачную структуру сучасных рабочых пасёлкаў ствараюць грамадскі цэнтр, жылая, прамысловая і паркавая зоны.

Навукальня і культурна-асветныя ўстановы, установы аховы здароўя і прадпрыемствы бытавага абслугоўвання, размешчаныя ў рабочых пасёлках, абслугоўваюць таксама насельніцтва наваколных вёсак. Некаторыя рабочыя пасёлкі вырастаюць у гарадскія пасёлкі, гарады.